

*Stara Grčka***2. Mikena**

»A ovi bjebu iz lijepog
grada Mikene«.

οἱ δὲ Μυκῆνας εἶχον, εὐκτίμενον πτολίεθρον

Homer, Il. B 569

U vrijeme najveće moći Krete počinje i na Peloponezu, posebno u Argolidi, nagli uspon kulture koja je po najvećem gradu Argolide — Mikeni — nazvana mikenskom, a trajala je od 2000. do 1100. g. pr.n.e. Mikena je najstariji grad na evropskom kontinentu. O njoj se govori i piše punih 35 stoljeća. Historijski i arheološki izvori potvrđuju ono što su o njoj ispleli mitovi puni razigrane mašte i epske dramatičnosti.

Mikenska akropole sagrađena je u Argolidi, na Peloponezu, na mjestu gdje se dodiruju dva brda — Hagios Elias i Zara, te zajedno s trećim brdom Aetovuno (Orlovo brdo), dominira ravnicom koja se proteže do Nauplion, luke udaljene od Mikene 15 kilometara zračne linije. Grad je, dakle, prirodno zaštićen brdima sa sjeverne i istočne strane, a sa zapadne i južne branjen je snažnim utvrđenjima čiji su zidovi građeni u kiklopskoj tehnici. Sudeći po dominantnom položaju koji zauzima u Argolidi, po veličini grada i njegovim fortifikacijama, kao i po nalazima koji još uvijek povećavaju naša znanja o mikenskoj kulturi, Mikena je bila jedan od najbogatijih gradova Grčke svih vremena. Na takav zaključak upućuje nas Homer koji je često spominje (»uredan grad, zlatom bogat«).

Ostali mikenski gradovi koji su bili utvrđeni takvim zidinama bili su Tirint, Orhomen i Pil. Kraljevske se tvrđave rade na visovima, podalje od mora, da budu sigurnije od gusara a i od napada iz unutrašnjosti. U svima su kraljevski dvorovi, goleme grobnice u obliku stoga (košnice), oruđe, oružje, nakit od zlata, srebra, bakra, bjelokosti i jantara, te posude od blijedožute zemlje. Oko dvorova se naseljava narod i tako nastaje zametak gradova. Izvoze posude i oružje, pa se razvija trgovina i pomorstvo. Države u mikensko doba velika su kraljevstva, a kralj je neograničeni vladar. U boj ide na bornim kolima, a pučani su pješaci. Vojnicima daje velike posjede da budu uvijek spremni na rat. Od tih je vojnika nastalo plemstvo. Oružje su luk, strijele, koplje, dugi mačevi i veliki štit. U mačeve se umeću zlatni, srebrni ili brončani ukrasi s likovima životinja i lovaca.

Osnutak Mikene

Po legendi Mikenu je osnovao Persej, jedan od najvećih grčkih junaka, sin Zeusa i Danaje, pobjednik nad strašnom Gorgonom ili Meduzom, koju je ubio gledajući je u svom štitu; inače bi se, vidjevši je, skamenio. On je osnivač dinastije Persida nakon koje vladaju Pelopidi, potomci Tantalova sina Pelopa, čijoj lozi pripada i Atrejev sin, kralj Agamemnon — »ljudima pastir«, kako kaže Homer. Pelopove potomke smjenjuju u Mikeni potomci Heraklovi — Heraklidi, koje su iz njihova davnog zavičaja istjerali Pelopidi, a vratili su se poslije dorske seobe i, srušivši vlast Agamemnonovih potomaka,

uništili Mikenu. Poznata su nam i imena mikenskih vladara. Uz Perseja to su: Akrisije, Elektion, Nestor, Stenel, Atrej, Tijest, Agamemnon, Egist i Orest. Godine 1104. pr.n.e. otpočale je era Heraklida u kojoj je mitologija simbolično personificirala i označila pojavu historijskih Grka.

U arhivi hitskih pločica nalazimo podatke o invaziji Mikenjana na azijsko kopno. Ahejci su tu nazvani *Abhiyava*. U jednom natpisu s Krete spominje se i grad *Abhiyava*. A to je upravo grad čiji su ratnici uspjeli koncem XV. stoljeća uništiti kretska dominaciju i započeti novu, burnu eru mikenske dominacije na Sredozemlju.

Arheološka istraživanja Mikene

Prva iskapanja Mikene izvršio je lord Thomas Elgin (1766–1841) čiji je cilj bilo skupljanje antičkih spomenika, i kojemu *British Museum* zahvaljuje svoje eksponate s Partenona u Ateni. Mikenu je, međutim, kao i Troju, otkrio njemački trgovac i arheolog amater, Heinrich Schliemann, uvjeren u vjerodostojnost Homerova poznavanja kretsko–mikenske kulture. Nadahnut sadržajem i ljepotom *Ilijade* i *Odiseje*, on je u arheološkim spomenicima Helesponta i Peloponeza našao historijske i materijalne potvrde Homerovih literarnih inspiracija. Njegova iskapanja, posebno ona u 1876. godini, pokazala su da je Mikena bila zaista onakva kakvom su je opisali Homer i Pausanija. Naišao je na niz monumentalnih grobova s neizmjernim blagom koje se čuva u Nacionalnom muzeju u Ateni. Njegov su rad nastavili grčki arheolozi Stamatakis, Cuntas, Keramopulos, Papadimitriju i drugi. Schliemann je otkrio sveti Ilion i Mikenu i dokazao da je bila istinita priča o Parisu, Heleni i trojanskom ratu, ali još više o silnom kralju, vođi grčke vojske — Agamemnonu.

Izgled mikenske utvrde

Vratimo se sada Mikeni da je upoznamo: kiklopski su zidovi debeli šest metara, a pokrivaju površinu čiji tlocrt ima oblik nepravilnog trokuta. Dimenzije: istok–zapad 220 m, sjeveroistok–istok 170 m, jugoistok–sjeverozapad 170 m. Cijeli je kompleks obuhvaćen zidom od 800 metara, a iznosi dva hektara. Tri su ulaza: Lavlja vrata na sjeverozapadnoj strani, tajni ulaz na sjeveroistoku i izlaz za slučaj opasnosti na istočnoj strani. Prema Lavljim vratima vodio je put — dromos — okružen snažnim kiklopskim zidinama. Vrata su dobila ime po dubokom reljefu postavljenom iznad navratnika. Visina tog reljefa, izrađenog iz tvrde krečnjačke stijene, iznosi tri metra, širina 3,60 m, a debljina 0,70 m. Uspravljene lavice oslanjaju se prednjim nogama na stilobat stupa, koji zajedno s kapitelom ukazuje na oblik stupa u kretskim palačama. U ikonografskoj interpretaciji to je božanstvo možda Velika Majka Boginja, koju često prikazuju između lavova, a ona je istovetna s Rejom ili Kibelom. Neki znanstvenici smatraju da je lav uopće simbol Mikene, tako da je ovaj reljef uz religiozno imao i heraldičko značenje. Ako se to mišljenje prihvati, onda bi taj reljef bio prvi i najstariji grb u urbanističkoj arhitekturi Evrope. Glave lavova bile su naknadno ugrađene, a oči su im bile od dragog kamena, veličine naranče, donijete iz Fenikije. Odmah iza Lavljih vrata otkriveni su ostaci žitnice. Ona je imala dva kata i u njoj su nađeni pitosi s ostacima karboniziranog žita.

»Krug grobova«

Južno od granarija nalazi se »krug grobova« — kraljevska grobnica koja ima promjer od 26 metara. To je okrugla građevina, ukopana u zemlju, tako da joj se pod nalazi 3,60

metara pod zemljom, a opasana je zidom visokim 1,5 metar. Strane su joj obzidane, a pod prekriven ravnim kamenim pločama. Monumentalnom karakteru pridonose kame-
ne stele ukrašene reljefom na kojem su prikazane scene iz života (konjanici, ratnici,
lov). Uokvirene su spiralama koje su dekorativni motiv na kretskim i mikenskim
bodežima i u ornamentici vaza.

U prostoru kraljevskih grobova otkrili su Schliemann i Stamatakis šest vladarskih
četvrtastih grobova s inventarom prave umjetničke riznice. U grobovima su otkriveni
skeleti 19 osoba (9 muških, 8 ženskih i 2 dječja) s bogatim zlatnim uresima. Vremenski
pripadaju kraju XIV. i početku XIII. stoljeća pr.n.e. Osim zlatnih predmeta, koji ukazuju
na visoko razvijen estetski ukus mikenske aristokracije, Schliemann je otkrio u krugu
grobova stotine dragocjenih predmeta izrađenih od metala i minerala (alabaster i gorski
kristal). Svi ti predmeti ne pokazuju samo veliko umijeće nego su dokaz veze Mikene
s čitavim svijetom. U kraljevskim grobnicama bilo je preko 14 kilograma zlata! Posebno
su dojmive posmrtno maske, rađene po određenim shemama iskucavanjem tanke
limene ploče na reljefnom šablonu. One nisu imale odlike portreta. Namjena maski u
tijesnoj je vezi s vjerovanjem u zagrobni život. Maske su imali samo muškarci, a žene
su dobivale krune i dijademe od tankog zlatnog lima ukrašene lijepim cvjetnim orna-
mentima. Od zlata su i drugi ukrasni predmeti: zvijezde, privjesci, cvjetići, križevi,
ukrasi za kosu, posuđe, pehari, pikside, urne, čaše, naušnice, prstenje, narukvice,
pojasevi, dugmeta, životinjske figure i ukrasi na mečavima. Slično su tome dekorirani
i nalazi iz Trebeništa (zlatne maske, ogrlice i narukvice).

Palača — »Megaron«

Centralni dio mikenskog grada zauzima palača. Sagrađena je na terasasto niveliranom
terenu kojem pripadaju velike stepenice i prolaz koji odvaja glavne zgrade palače od
sporednih. Glavnim zgradama pripadaju ostaci megarona i prijestolne dvorane. One
su bile odvojene popločanim dvorištem. Megaron je imao dvije prostorije — predvorje
i salu s ognjištem, okruženim sa četiri stupa. Palača je bila zidana od tesanika, a u njenoj
konstrukciji su i stupovi koji profilom odgovaraju mikenskim. Unutrašnja i vanjska
dekoracija bile su freske ispunjene likovnim i linearnim ornamentima. U kompleksu
palače Cuntas je otkrio freske sa spiralnim ornamentima kombiniranim s vegetabilnim
varijantama, a u megaronu kompoziciju koja predstavlja grupu konja i ratnika, naoru-
žanih dugim kopljima, zaštićenih šljemom, oklopom i knemidama (štitnicima za noge).

»Atrejeva riznica«

Od grobova izvan zidina posebno se ističe kupolasti grob (ili rizinica), nazvan »Atrejeva
riznica«. Takvih je kupolastih građevina nađeno na Kreti oko dvadeset, a u Mikeni
devet. Građevina je usječena u padinu brijega. Kao prilaz služi dromos dug 35 m,
obložen tesanicima. Između hodnika i groba bila su visoka vrata. S jedne i druge strane
stajao je ornamentiran zelenkasti stup. Iznad stupova bio je arhitrav težak 120 tona, a
nad njim trougao sa reljefom. Unutrašnjost je bila podijeljena na dvije prostorije: jedna,
veća, služila je kultu, a druga manja, četverokutna, za smještaj pokojnika. Veća je imala
promjer od 14,20 m, a visinu od 13,60 m. Tesanici su bili postavljeni u koncentričnim
krugovima tako da je strop imao oblik kupe, odnosno nebeskog svoda koji je bio
ukrašen metalnim brončanim rozetama od kojih su ostala samo udubljenja. Opis ovog
spomenika dao je Pausanija i naveo podatak da su te riznice bile opljačkane još u
starom vijeku.

Mikensko slikarstvo

Mikensko slikarstvo pokazuje velik utjecaj kretskih majstora. Naizmjenično upotrebljavaju tople i hladne tonove, postižući lako dojam svježine i prirodnog šarenila. Motivi su bili iz života: šetnja, igre, odlazak u lov, vježbe akrobata. Od životinja česte su figure konja i bikova. Pejzaž ih nije privlačio — poneko drvo i niska vegetacija. Vaze pokazuju utjecaj kretskih i kikladskih majstora. Kljunaste, amfore, hidrije — sve su slične kretskom stilu. Nadvisuju ih međutim u pogledu motiva: česte su stilizirane figure ljudi, životinja, ptica i polipa na fino prepariranoj svjetloj pozadini. Metalne vaze i posude, posebno one od zlata, vrhunac su vještine u obradi metala. Kao primjer navodimo dva pehara nađena u mjestu Vafio kraj Sparte. Na njima je prikazana ljubavna igra dva bika i krave: mišići su puni snage i zategnuti, sve odiše snagom iskonske prirode. Bikovi se bore oko krave, i pobjednik je sretan, sav ponijet snagom osjećaja. Drugi bik stoji iza njih obuzet tugom i očajanjem osamljenosti. Gledajući zlatne čaše i vrčeve odzvanjaju nam u ušima stihovi Homera u opisu ljepote Nestorove zlatne čaše:

Kad vidimo sve to bogatstvo, shvatit ćemo i velikog grčkog trageda Sofokla koji u svojoj drami »Elektra« kaže:

*U Mikeni i kod Mikenjana se zlato
preliva.*

Mikenski zapisi

I pored toga što su u Mikeni i Pilu otkrivene pločice ispisane linearnim B pismom, još uvijek ne možemo tvrditi da su Krećani i Mikenjani prvi i pravi preci Grka. Jezik ovih tablica ukazuje na to da se nazivi javnih funkcija javljaju i u grčkom leksiku — mikenski *wanax* je grčki ἄναξ, mikenski *basilewes* je grčki βασιλεύς. Stotine pločica leže u spremištima Nacionalnog muzeja u Ateni. Njihovo dešifriranje bacit će novu sliku na političku i društvenu strukturu Mikene i ukloniti praznine u kojima se gube tragovi Mikenanja, a još se ne potvrđuje pojava Helena.

»Kuća Atrejevića« — riznica mitova

Nitko nije bolje opisao likove o kojima smo toliko govorili od grčkog trageda Eshila. Njegove drame »Agamemnon«, »Žrtva na grobu« i »Eumenide« čine trilogiju, i to jedinu koja nam se do danas sačuvala. Zovemo je »Orestija« i s njom je Eshil 458. godine dobio prvu nagradu. U prvoj drami Agamemnon, svečano dočekan u Mikeni nakon osvajanja Troje, bude u kući ubijen od supruge Klitemnestre i njena zavodnika Egista. Klitemnestra oprdava svoje krvavo djelo, jer je osvetila žrtvovanu kćer Ifigeniju i bračnu nevjeru Agamemnonovu. Egist likuje jer se Agamemnonu osvetio za ono što je Agamemnonov otac Atrej učinio njegovu ocu Tijestu, pogostivši ga mesom vlastite njegove djece. Ideja nasljednog prokletstva sačuvana je ovdje u punoj snazi, ali to porokletstvo djeluje mimo svjesne ljudske volje. U drugoj drami (»Žrtva na grobu«) Agamemnonov sin Orest uz pomoć sestre Elektre ubija Klitemnestru i Egista. U taj čas se dižu iz zemlje Erinije, osvetnice umorene majke, da progone ubojicu. Orest bježi pomučena duha. Užasan zločin, premda je učinjen na zapovijed božju, zahtijeva pomirenje. U trećoj drami (»Eumenide«) Orest bježi najprije u Delfe a zatim u Atenu progonjen Erinijama. One ga stižu u Ateni, gdje je na Akropoli obgrlio Atenin kip tražeći zaštitu kao pribjegar. Atena prepušta odluku sudu dvanaestorice atenskih građana koje je ona izabrala osnovavši tako državni sud — areopag. Time je princip krvne osvete zamijenjen stalnim sudištem. Suci su podijeljeni, no sama Atena daje svoj glas Orestu, i on je oslobođen.

Erinije prijete osvetom gradu, ali ih Atena smiruje obećavši im svetište na Aresovu brežuljku. Tako one postaju milostive — Eumenides!

Istu temu obradio je i Sofoklo u svojoj tragediji »Elektra«. Za nje Klitemnestrino i Egistovo kažnjavanje u potpunosti opravdano, a Elektra je herojski lik, nosilac protesta i osvete. Takva je i Euripidova »Elektra«, a sve događaje koji prethode tragediji u Mikeni opisao je Euripid u svojoj tragediji »Ifigenija u Aulidi«. Moćna grčka mornarica nije mogla krenuti na Troju jer joj je boginja Artemida uskratila povoljan vjetar, ljutita na Agamemnona koji je ustrijelio njenu košutu. Da bi je umilostivio, Agamemnon joj po savjetu vrača Kalhanta žrtvuje vlastitu kćer Ifigeniju. Euripid je dirljivo predstavio nedužnu žrtvu i naturalistički prikazao slavohlepnog Agamemnona koji je tim činom odredio svoju sudbinu, koju nam opisuju Homer, Eshil i Sofoklo. Poprište radnje je moćna, ali i mračna, utvrđena, nikla na surovu terenu — Mikena.

Mikensko nasljeđe

Mikenska kultura mogla je, iako uz modifikacije i vremenske razlike, prijeći u grčko nasljeđe I. milenija. To dokazuju mnoge činjenice: u arhitekturi Grci preuzimaju za oblik svog hrama mikenski megaron; grčka arhajska umjetnost, skulptura i slikarstvo prožeti su elementima mikenskog stila. Mislim da se možemo složiti sa smionom konstatacijom danskog arheologa Müllera: »Cijelo brončano doba u Evropi dobilo je svoju osnovu i bogatstvo iz mikenske kulture. Iako ova kultura odaje utjecaje orijenta, Fenikije i Egipta, ona je ipak samostalna. Samo su sredstva, impulsi i neki uzori bili posuđeni — osnova i usavršavanje cjelokupne kulture postali su grčki i evropski.«